

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Андруха Віталія Васильовича
на тему «Оскарження у досудовому кримінальному провадженні»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 «Право»

Актуальність обраної теми. Модель сучасного кримінального процесу є логічним відображенням внутрішньої кон'юнктури демократичного суспільства, де особисті інтереси кожної людини й громадянина є наріжним каменем сфери правового регулювання. Формування правових механізмів, що надають та забезпечують можливість пересічним громадянам відстоювати приватні інтереси в межах кримінальних процесуальних відносин – є одним з пріоритетних для вітчизняного законодавця. З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу, в правовій сфері держави відбулися значні позитивні зміни, оскільки правові конструкції багатьох кримінальних процесуальних норм були сформовані в руслі гуманістичної парадигми та, цілком передбачувано, новий кримінальний процесуальний закон став суттєво більш людино-орієнтованим, ніж попередній. Цей нормативний аспект в повній мірі стосується й реалізації інституту оскарження у кримінальному процесі. Важливість належного визначення норм вказаного правового інституту в межах сфери кримінального процесу – важко переоцінити, адже його норми є одними з затребуваних у контексті відстоювання приватними особами своїх особистих прав та інтересів протягом всього кримінального провадження.

Враховуючи викладене, отримання нових наукових результатів щодо загальної характеристики та ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні, оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів досудового кримінального провадження, що являє собою мету дисертаційного дослідження В.В. Андруха, є вкрай важливим та актуальним.

Вдосконалення процесуальних аспектів реалізації інституту оскарження загалом та процедури оскарження на стадії досудового розслідування зокрема є вкрай слухним в умовах триваючої широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України.

Актуальність дисертаційного дослідження також підтверджується тим, що обраний напрям дисертації відповідає тематиці науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ протягом 2020-2024 років «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та правоохоронної системи в контексті євроінтеграційного вибору України» (№0120U105582), згідно з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942), Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476), Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (затвердженого наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ 24 жовтня 2018 року (протокол № 2), змінено 24 лютого 2022 року (протокол № 9).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація В.В. Андруха є одним з перших у доктрині кримінального процесу комплексних досліджень оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Дисертаційна робота має безумовну наукову новизну, яка полягає в тому, *що вперше:*

- сформульовано визначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні як обумовленого приписами норм кримінального процесуального законодавства та / або змістом принципів кримінального судочинства, ініційований заінтересованими учасниками досудового кримінального процесу або іншими заінтересованими особами порядку судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів з метою забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні;

– доведено, що оскарження у досудовому кримінальному провадженні виконує наступні функції: 1) забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів; 2) захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів. Функція забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів реалізується за допомогою оскарження до слідчого судді рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення, а функція захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів – шляхом оскарження в апеляційному порядку рішень слідчих суддів;

– визначено, що ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні – це здатність оскарження на підставі якісних процесуальних норм та / або змісту принципів кримінального судочинства, шляхом судової перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення та рішень слідчих суддів, що ініційована заінтересованими учасниками кримінального процесу або іншими заінтересованими особами, за мінімальний термін часу досягнути мети щодо забезпечення процесуальних прав, захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів людини у досудовому кримінальному провадженні;

– констатовано, що напрямами підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні є: деформалізація нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді); удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; скасування оскарження до прокурора рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення; розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів; запровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні; врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги;

удосконалено:

– наукові погляди щодо неможливості оскарження дій сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Запропоновано у кримінальному процесуальному законі передбачити підставу, умови і коло осіб

щодо оскарження дій дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні;

– доктринальні положення стосовно недосконалості правового регулювання оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні. Встановлено, що у КПК України відсутні матеріально-правові (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальні процесуальні (належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстави для оскарження повідомлення про підозру;

– теоретичні положення щодо неможливості оскарження недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні. Обґрунтовано, що в змісті КПК України необхідно врегулювати процедуру оскарження в апеляційному порядку недотримання слідчим суддею розумних строків у досудовому кримінальному провадженні.

дістало подальшого розвитку:

– наукові уявлення щодо дефектності правової регламентації оскарження бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. З'ясовано, що відсутність у КПК України чітких часових меж щодо вчинення дій сторони обвинувачення обумовлює неефективність оскарження бездіяльності дізнавача, слідчого або прокурора у досудовому кримінальному провадженні;

– доктринальні положення щодо розширення меж оскарження щодо окремих рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні. Доведено, що оскарженню до слідчого судді мають підлягати рішення сторони обвинувачення про: оголошення особи в розшук; визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна; призначення групи слідчих або зміну групи слідчих; визначення підслідності.

Повнота викладу наукових положень в наукових публікаціях дисертанта.

Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у дванадцяти наукових публікаціях, серед них – вісім наукових статей,

опублікованих у виданнях, що входять до Переліку наукових фахових видань України, одна стаття – у науковому періодичному виданні, зареєстрованому в міжнародній наукометричній базі Index Copernicus, а також три тези доповідей, висвітлених у межах круглого столу і науково-практичних конференцій.

Результати дисертаційного дослідження повною мірою відображені в публікаціях у фахових наукових виданнях України, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних заходах, що в цілому свідчить про достатній рівень її апробації.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції можуть бути використані:

а) у науково-дослідній роботі – як підґрунтя для подальшої розробки проблем удосконалення нормативної регламентації оскарження у досудовому кримінальному провадженні;

б) у законотворчій діяльності – в процесі удосконалення кримінальних процесуальних норм в частині правового регулювання оскарження у досудовому кримінальному провадженні;

в) в освітньому процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів, викладання навчальних дисциплін кримінальної процесуальної спрямованості;

г) у правозастосовній діяльності – при оптимізації практичної діяльності щодо оскарження у досудовому кримінальному провадженні.

Зміст та оформлення дисертації.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які вміщують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 250 сторінок, з яких обсяг основного змісту складає 192 сторінки, список використаних джерел викладено на 26 сторінках і нараховує 233 джерела, додатки розміщено на 15 сторінках.

Системно та структурно логічно визначений план дисертаційної роботи дозволив здобувачу комплексно та ґрунтовно опрацювати проблемні питання підтримання публічного обвинувачення в суді щодо кримінальних

правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

У вступі зазначено обґрунтування вибору теми дослідження, її актуальність, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання дослідження, об'єкт, предмет та методи дослідження; сформульовано наукову новизну та визначено практичне значення одержаних результатів, висвітлено інформацію про апробацію результатів дисертації, дані про відображення у публікаціях основних результатів дисертаційного дослідження, визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі дисертації «Загальна характеристика оскарження у досудовому кримінальному провадженні» дисертантом розглянуто поняття оскарження у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 26-42). Автором розглянуто суб'єктну складову процедури оскарження. Зосереджено увагу на розширенні переліку осіб, які мають право на подання скарги на стадії досудового розслідування. Також наголошено на недоцільності оскарження рішень прокурора прокуророві вищого рівня. У цьому контексті запропоновано авторське визначення категорії «квазіоскарження». В межах першого розділу дисертантом окремо досліджено функціональне призначення оскарження у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 42-59). Визначено специфіку оскарження процесуальних рішень та дій/бездіяльності посадових осіб на стадії досудового розслідування до Конституційного Суду України. Крім цього запропоновано авторське бачення та зміст функцій забезпечення процесуальних прав, свобод і законних інтересів та захисту матеріальних прав, свобод і законних інтересів. Також в першому розділі приділено увагу розгляду питання межі оскарження у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 59-74). Під час розгляду вказаного питання дисертантом слушно наголошено, що перевірка підлягає не лише обґрунтованість заявлених доводів особи, а й загальний контекст правомірності процесуальних дій чи рішень, незалежно від того, чи були вони прямо оскаржені. Розглянуто особливості поліпшення нормативного

гарантування права людини на ефективне розслідування шляхом оскарження рішення щодо визначення суб'єкта розслідування.

У другому розділі дисертації «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів досудового кримінального провадження» розглянуто особливості оскарження дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 76-96). В межах цього підрозділу звернуто увагу на проблеми правового регулювання оскарження повідомлення про підозру у досудовому кримінальному провадженні, зокрема у випадку зміни повідомлення про підозру. Наголошено на відсутності правової регламентації у КПК України матеріально-правових (повнота змісту підозри, правильність кримінально-правової кваліфікації) та кримінальних процесуальних (належний суб'єкт, дотримання строків, наявність достатності доказів, роз'яснення прав підозрюваного, виконання порядку вручення) підстав для такого оскарження у досудовому кримінальному провадженні. В розділі 2 також здійснено аналіз порядку оскарження рішень сторони обвинувачення у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 96-127). Досліджено специфіку оскарження рішення про визначення підслідності. Автором запропоновані шляхи захисту інтересів осіб в кримінальному провадженні на належного суб'єкта розслідування. Розглянуто порядок оскарження рішення про об'єднання або виділення матеріалів досудового кримінального провадження. Проаналізовано процедуру оскарження рішення про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна. Приділено змістовну вагу питанням оскарження рішення про здійснення примусового освідування особи, а також оскарженню недотримання слідчим, дізнавачем, прокурором розумних строків під час досудового розслідування. У другому підрозділі окремо досліджено порядок оскарження рішень слідчого судді у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 127-146). У вказаному підрозділі досліджено особливості оскарження рішення про зміну запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді застави, домашнього арешту, тримання під вартою. З'ясовано проблематичні аспекти порядку оскарження рішення про скасування арешту майна або відмови у ньому. З'ясовано межі оскарження рішень про здійснення примусового освідування та про примусове відібрання біологічних зразків та межі

оскарження рішення про проведення обшуку у житлі чи іншому володінні особи.

У третьому розділі дисертації «Ефективність оскарження у досудовому кримінальному провадженні» досліджено порядок поняття ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 152-176). В цьому підрозділі сформовано авторський підхід щодо визначення критеріїв ефективності оскарження на стадії досудового розслідування. Визначено оперативність як критерій ефективності на вказаній стадії кримінального провадження. Висловлено особисту точку зору щодо дотримання низки процесуальних засад як критеріїв ефективності інституту оскарження, зокрема принципів верховенства права, законності, принципів доступу до правосуддя та дотримання розумних строків. У розділі 3 дисертації також приділено увагу розгляду питання визначення напрямів підвищення ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні (с.с. 176-200). Зосереджено увагу на критерії деформалізації нормативних вимог до оформлення та подання скарги до суду (слідчого судді). Виловлено слушну пропозицію щодо передбачення процедури надання роз'яснень заявнику щодо способів усунення виявлених недоліків, без залишення скарги без розгляду (повернення скарги). Запропоновано шляхи удосконалення підстав, умов та порядку судового оскарження рішень, дій та бездіяльності сторони обвинувачення. Розглянуто можливості розширення меж апеляційного оскарження щодо окремих рішень слідчих суддів. Визначено порядок зпровадження касаційного оскарження на досудовому кримінальному провадженні. Запропоновані авторський шлях врегулювання порядку досудового кримінального провадження у випадку подання та розгляду конституційної скарги.

Дисертаційна робота містить 7 додатків на 15 сторінках, що включають:

- узагальнені відомості за результатами опитування 135 слідчих Національної поліції України (додаток А).
- узагальнені відомості за результатами опитування 68 прокурорів органів прокуратури (додаток Б).

- узагальнені відомості за результатами опитування 79 адвокатів (додаток В).
- пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального процесуального кодексу України (додаток Г).
- акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ (додаток Д).
- акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ (додаток Е).
- список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (додаток Є).

Список використаних джерел містить 233 найменування, що також обумовило якість проведеного дослідження, глибину занурення автора в тему дослідження.

Під час ретельного опрацювання змісту дисертаційної роботи текстових запозичень без посилання на джерело не виявлено.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В.В. Андруха, слід наголосити, що окремі положення дисертації потребують роз'яснення та можуть стати підґрунтям для дискусії під час публічного захисту. Такими є наступні положеннями дисертаційної роботи:

1. У підрозділі 1.3. дисертації (с. 73) автор наголошує на доцільності запровадження до чинного КПК механізму оскарження дозволу слідчого судді, суду щодо примусового відібрання біологічних зразків для експертизи.

Така пропозиція дисертанта потребує додаткової аргументації, адже, подібна ініціатива неодмінно збільшуватиме процесуальний строк проведення експертизи. В окремих випадках це матиме негативні наслідки, адже проміжок часу потрібний для отримання необхідної доказової інформації – може відігравати ключове значення в кримінальному провадженні. Наприклад для

встановлення наявності відповідних речовин та/або їх концентрації в біологічній рідині підозрюваної особи.

2. На с. 112 дисертаційного дослідження здобувач пропонує доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України положенням щодо можливості оскарження рішення прокурора, слідчого про визнання речовим доказом тимчасово вилученого майна. Така авторська пропозиція потребує додаткового обґрунтування, адже під час стадії досудового розслідування зацікавлені особи мають законодавчу визначену можливість відстояти особисті майнові права та інтереси шляхом оскарження ухвали слідчого судді про арешт майна, відповідно до ст. 309 КПК України.

3. У розділі 2 автор приділяє змістовну увагу проблематиці чинного порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності представників сторони обвинувачення, а також слідчого судді на стадії досудового розслідування, пропонуючи низку законодавчих новел, які розширюють правові можливості на оскарження з боку зацікавлених осіб. Разом з тим, здобувач в межах дисертаційного дослідження фактично оминає увагою проблематику запобігання зловживанню правом на оскарження, яке неодмінно актуалізуватиметься за умов збільшення правових можливостей на оскарження.

4. Аналізуючи критерії ефективності оскарження у досудовому кримінальному провадженні (підрозділ 3.1.) здобувач наголошує, що до них належать результати реалізації засад верховенства права, законності, доступу до правосуддя, дотримання розумності строків.

Разом з тим, враховуючи специфіку правовідносин у межах інституту оскарження, в якому відбувається фактична конвергенція особистих та державних інтересів, критерії ефективності цього інституту також доцільно розглядати крізь призму реалізації засад диспозитивності та публічності.

5. На с. 180 (підрозділ 3.2.) дисертант зазначає, що для ефективності інституту оскарження необхідно запровадити процедуру надання роз'яснень заявнику щодо способів усунення виявлених недоліків, без залишення скарги

без розгляду (повернення скарги). Водночас, на жаль, здобувач не роз'яснює зміст цієї процедури та порядок її реалізації в кримінальному провадженні.

Проте, слід зазначити, що наведені зауваження мають дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження В.В. Андруха.

Дисертаційне дослідження Андруха Віталія Васильовича «Оскарження у досудовому кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є завершеним дослідженням, у якому повно і всебічно вирішені поставлені перед ним завдання, що мають значення для теорії та практики кримінального процесу. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, які закріплені у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), вимогам до оформлення дисертації, затвердженої наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор **Андрух Віталій Васильович** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

**доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету
внутрішніх справ**

Дмитро ПИЛИПЕНКО

Підпис Пилипенка Дмитра Олексійовича засвідчую

**Т.в.о. начальника відділу
документування службової діяльності**

Наталя ХОЗЛУ